IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

DAVLAT TIBBIYOT TASHKILOTLARIDA HISOB SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH

Tangmatov G`ayrat Ismatillayevich

O'zbekistin Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

E-mail: tangmatovgayrat@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini takomillashtirishning huquqiy, tashkiliy va amaliy jihatlari yoritilgan. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasida 2025-yildan boshlab davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlarining bosqichma-bosqich joriy etilishi, davlat budjeti mablag'lari, Davlat tibbiy sug'urtasi jamg'armasi orqali moliyalashtirish, pullik xizmatlar, dori vositalari va tibbiy buyumlar zaxiralari hisobini yagona yondashuv asosida yuritish zarurati tahlil qilinadi. Maqolada hisob siyosatini xalqaro davlat sektori buxgalteriya standartlari, budjet hisobi standartlari, ichki nazorat va raqamlashtirish talablariga muvofiq takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: davlat tibbiyot tashkilotlari, hisob siyosati, budjet hisobi, davlat tibbiy sug'urtasi, moliyalashtirish, dori vositalari hisobi, asosiy vositalar, ichki nazorat, raqamlashtirish, IPSAS.

Abstract: This article examines legal, organizational and practical aspects of improving accounting policy in public medical organizations. The study analyzes the need to harmonize accounting policies with the gradual introduction of state health insurance mechanisms in Uzbekistan from 2025, public budget financing, funding through the State Health Insurance Fund, paid medical services, inventories of medicines and medical supplies, internal control and digital reporting requirements. The article develops proposals for improving accounting policy based on public sector accounting standards and international best practices.

Keywords. public medical organizations, accounting policy, budget accounting, state health insurance, financing, medicines accounting, fixed assets, internal control, digitalization, IPSAS.

Kirish

Bugungi kunda davlat tibbiyot tashkilotlarida moliyaviy boshqaruvning sifati ko'rsatilayotgan tibbiy xizmatlar barqarorligi, resurslardan oqilona foydalanish va aholiga kafolatlangan tibbiy yordamni o'z vaqtida yetkazish bilan bevosita bog'liq. Shifoxona, poliklinika, ixtisoslashtirilgan markaz va boshqa tibbiyot muassasalarida byudjet mablag'lari, davlat tibbiy sug'urtasi mablag'lari, pullik xizmatlardan tushumlar, grantlar, homiylik mablag'lari, dori vositalari, tibbiy buyumlar va qimmatbaho uskunalar bilan bog'liq operatsiyalar katta hajmda amalga oshiriladi.

Hisob siyosati buxgalteriya hisobini yuritishning tanlangan usullari, hujjatlashtirish tartibi, aktiv va majburiyatlarni baholash qoidalari, inventarizatsiya, ichki nazorat, hisobot tayyorlash va axborot tizimlaridan foydalanish bo'yicha ichki me'yoriy hujjatlar majmuasidir. Davlat tibbiyot tashkilotlari uchun hisob siyosati faqat moliyaviy hisobot hujjati emas, balki xarajatlar shaffofligini ta'minlaydigan, xizmat tannarxini aniqlaydigan va boshqaruv qarorlarini asoslaydigan muhim instrument hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida 2025-yildan boshlab davlat tibbiy sug‘urtasi mexanizmlarini keng joriy etish, hudud darajasidagi tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish tartibini bosqichma-bosqich o‘zgartirish hamda sog‘liqni saqlash tizimida natijadorlikka yo‘naltirilgan moliyalashtirishga o‘tish hisob siyosatini yangilashni talab etmoqda. Xususan, Prezidentning 2024-yil 5-sentabrdagi PQ-311-son qarorida 2025-yil 1-yanvardan hudud darajasidagi tibbiyot muassasalariga Davlat budjetidan mablag‘ ajratish yangi qoidalarga muvofiq amalga oshirilishi belgilangan.

Shuningdek, 2025-yil 19-maydagi PF-88-son Farmonida tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish uchun ajratiladigan budjet mablag‘larini Davlat tibbiy sug‘urtasi jamg‘armasining shaxsiy g‘azna hisobvaraqlariga o‘tkazish va hududlar hamda tibbiyot muassasalari o‘rtasida qayta taqsimlash mexanizmlari nazarda tutilgan. Bu jarayon tibbiyot tashkilotlarida daromadlarni tan olish, debitorlik va kreditorlik qarzlari, shartnomalar, xizmatlar hajmi, dori vositalari sarfi va xarajatlar tasnifi bo‘yicha aniq hisob siyosatini talab qiladi.

Ushbu maqolaning maqsadi davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini takomillashtirishning dolzarb yo‘nalishlarini aniqlash, amaldagi muammolarni tahlil qilish va milliy qonunchilik hamda xalqaro tajriba asosida amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Davlat sektorida hisob siyosati va moliyaviy hisobot tizimini takomillashtirish bo‘yicha xalqaro adabiyotlarda kassa usulidan hisoblash usuliga o‘tish, aktiv va majburiyatlarni to‘liq tan olish, moliyaviy axborotning taqqoslanishi hamda hisob ma’lumotlaridan boshqaruv qarorlarida foydalanish masalalari keng o‘rganilgan. IPSASB tomonidan 2025-yilda e’lon qilingan xalqaro davlat sektori buxgalteriya standartlari davlat tashkilotlarida moliyaviy axborotning sifat xususiyatlarini oshirishga qaratilgan.

Abolhallaje va hammualliflar (2014) sog‘liqni saqlash sektorida moliyaviy boshqaruv islohotlarini tahlil qilib, hisoblash usuli tibbiyot tashkilotlarida xarajatlar, tariflar, operatsion budjetlashtirish va samaradorlikni baholash uchun ishonchli axborot berishini ta’kidlaydi. Bu xulosa davlat tibbiyot tashkilotlarida xizmatlar tannarxi, dori vositalari sarfi va moliyalashtirish manbalari bo‘yicha hisob siyosatini aniq belgilash zarurligini ko‘rsatadi.

Eriotis, Stamatiadis va Vasiliou (2011) Gretsiya davlat shifoxonalarida hisoblash usuli va xarajatlar hisobini joriy etish tajribasini o‘rganib, islohot muvaffaqiyati axborot texnologiyalari sifati, buxgalteriya xodimlarining malakasi, treninglar va tashkiliy qo‘llab-quvvatlashga bog‘liqligini aniqlagan. Bu omillar O‘zbekiston tibbiyot tashkilotlarida ham hisob siyosatini qog‘ozdagi hujjat emas, balki amaliy jarayon sifatida joriy etish zarurligini tasdiqlaydi.

Polzer, Grossi va Reichard (2023) rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda IPSAS joriy etilishini tizimli tahlil qilib, standartlarni qabul qilish bilan birga institutsional salohiyat, normativ-huquqiy baza, kadrlar tayyorlash va axborot tizimlari mosligini ta’minlash muhimligini qayd etadi. Gkouma va Filos (2022) esa IPSASga o‘tishda hisob yozuvlarining yetarli emasligi to‘liq muvofiqlikni cheklashi mumkinligini ko‘rsatadi.

Jahon banki va JSST sog‘liqni saqlashda davlat moliyasini boshqarish tibbiy xizmatlar sifati, resurslar oqimi va javobgarlik bilan uzviy bog‘liqligini ta’kidlaydi. Demak, davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosati moliyaviy hisobotga xizmat qilish bilan birga, budjet intizomi, xaridlar, zaxiralar, shartnomalar va natijadorlik ko‘rsatkichlarini bog‘laydigan boshqaruv mexanizmi bo‘lishi kerak.

Asosiy va tahliliy qism

Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini takomillashtirish, avvalo, moliyalashtirish manbalarining ko‘payishi va murakkablashuvi bilan bog‘liq. An’anaviy smeta asosidagi moliyalashtirish bilan bir qatorda davlat tibbiy sug‘urtasi, pullik tibbiy xizmatlar, grantlar, homiylik va boshqa manbalar ulushi ortib bormoqda. Har bir manba bo‘yicha tushumlarni tan olish, maqsadli foydalanish, xarajatlarni tasniflash va hisobot berish tartibi hisob siyosatida alohida ko‘rsatilishi lozim.

Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi amaldagi yo‘riqnoma va budjet hisobi standartlariga muvofiq yuritiladi. Shu bilan birga, tibbiyot tashkilotlarining o‘ziga xos xususiyatlari mavjud: bemorlar kesimida ko‘rsatilgan xizmatlar, shartnomaviy davolash, sug‘urta mablag‘lari hisobidan moliyalashtiriladigan xizmatlar, dori vositalari va sarflanadigan materiallar, laboratoriya reaktivlari, tibbiy uskunalar amortizatsiyasi hamda klinik protokollar bilan bog‘liq xarajatlar hisobda alohida aks ettirilishi zarur.

Hisob siyosatining birinchi muhim yo‘nalishi daromadlar va moliyalashtirish manbalarini tan olish tartibidir. Davlat tibbiy sug‘urtasi sharoitida tibbiyot tashkiloti mablag‘ni faqat smeta bo‘yicha emas, balki ko‘rsatilgan xizmat hajmi, shartnoma shartlari va tasdiqlangan tariflar asosida ham olishi mumkin. Shu sababli hisob siyosatida xizmat ko‘rsatilgan sana, to‘lov kelib tushgan sana, debitorlik qarzi, qaytarilgan yoki rad etilgan talabnomalar va moliyalashtirish manbalari kesimida analitik hisob yuritish tartibi belgilanadi.

Ikkinchi yo‘nalish xarajatlar hisobini takomillashtirishdir. Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish haqi, dori vositalari, tibbiy buyumlar, oziq-ovqat, kommunal xizmatlar, ta’mirlash, laboratoriya xizmatlari, autsorsing va asosiy vositalar bilan bog‘liq xarajatlar funksional, iqtisodiy va xizmat turlari kesimida tahlil qilinishi kerak. Bu yondashuv xizmat tannarxini aniqlash, tejamkorlik imkoniyatlarini topish va mablag‘lardan maqsadli foydalanishni nazorat qilishga yordam beradi.

Uchinchi yo‘nalish dori vositalari va tibbiy buyumlar zaxiralarini hisobga olishdir. Amaliyotda zaxiralar nomenklaturasi juda keng bo‘lib, yaroqlilik muddati, saqlash sharoiti, seriya raqami, bo‘limlar bo‘yicha sarf va bemorlar kesimida qo‘llanishi nazorat qilinishi lozim. Hisob siyosatida zaxiralarni baholash usuli, omborga kirim qilish, bo‘limlarga berish, sarfni tasdiqlash, yaroqsiz yoki muddati o‘tgan zaxiralarni hisobdan chiqarish hamda inventarizatsiya tartibi aniq ko‘rsatilishi kerak.

To‘rtinchi yo‘nalish asosiy vositalar va tibbiy uskunalar hisobidir. Zamonaviy diagnostika, laboratoriya va davolash uskunalari yuqori qiymatga ega bo‘lgani sababli ularni tan olish, amortizatsiya qilish, ta’mirlash xarajatlarini hisobga olish, kafolat muddati, ehtiyot qismlar va foydalanish samaradorligini monitoring qilish hisob siyosatining muhim elementi hisoblanadi.

Quyidagi jadvalda davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlari, mavjud muammolar va amaliy choralar umumlashtirilgan.

1-jadval

Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini takomillashtirish yo‘nalishlari

Yo‘nalish	Amaldagi muammo	Takomillashtirish chorasi
Moliyalashtirish manbalari	Budjet, sug‘urta, pullik xizmat va homiylik tushumlari bo‘yicha analitik hisob har doim ham yetarli darajada	Har bir manba bo‘yicha daromadni tan olish, maqsadli xarajat va hisobot tartibini hisob siyosatida alohida

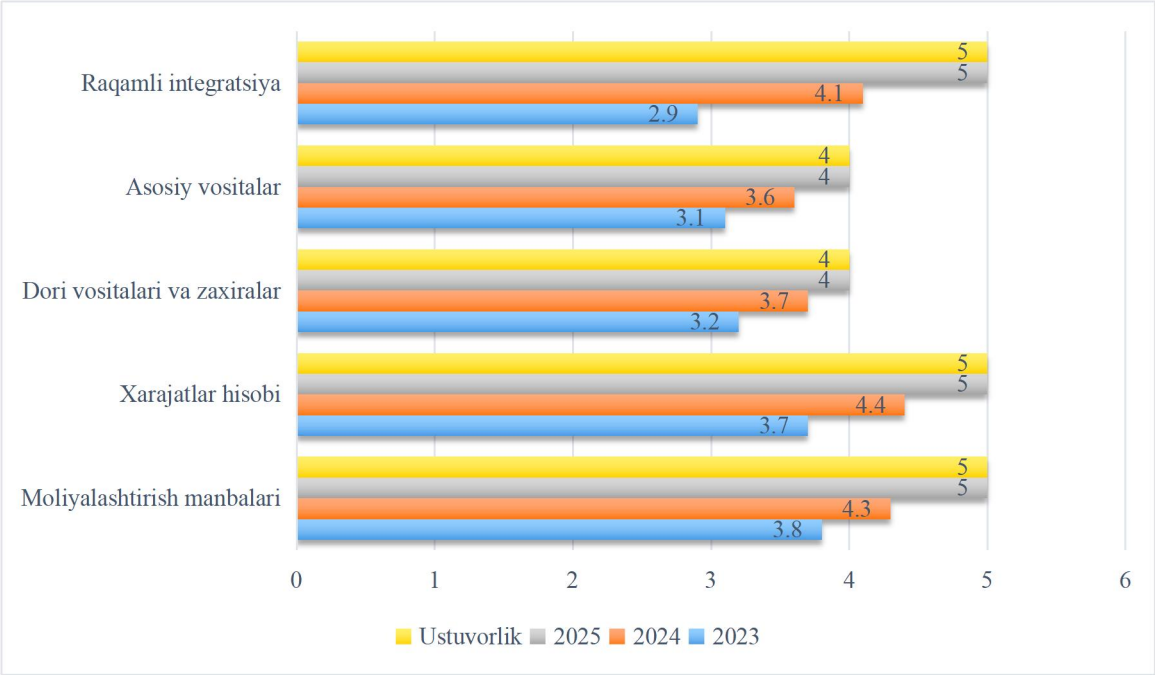
	ajratilmaydi.	belgilash.
Xarajatlar hisobi	Xarajatlar ko‘pincha faqat iqtisodiy tasnif bo‘yicha yuritilib, xizmat turi va bo‘limlar kesimida tahlil cheklangan bo‘ladi.	Xarajatlarni bo‘lim, xizmat turi, moliyalashtirish manbasi va xarajat markazi kesimida yuritish.
Dori vositalari va tibbiy buyumlar	Zaxiralar seriyasi, yaroqlilik muddati, bo‘limlarga sarf va hisobdan chiqarish jarayonida nazorat xatarlari mavjud.	Ombor va bo‘lim hisobini elektronlashtirish, inventarizatsiya va sarfni tasdiqlash tartibini kuchaytirish.
Asosiy vositalar	Tibbiy uskunalarning amortizatsiyasi, ta’miri va foydalanish samaradorligi bo‘yicha boshqaruv axboroti yetarli emas.	Uskunalar pasporti, amortizatsiya usuli, ta’mirlash xarajatlari va foydalanish ko‘rsatkichlarini yagona reyestrda yuritish.
Ichki nazorat	Boshlang‘ich hujjatlar, shartnomalar, xaridlar va hisobdan chiqarish bo‘yicha mas’uliyat chegaralari har doim ham aniq emas.	Vakolatlar matritsasi, ikki bosqichli tekshiruv, ichki audit va inventarizatsiya jadvalini hisob siyosatiga kiritish.
Raqamlashtirish	Buxgalteriya, g‘aznachilik, ombor, tibbiy axborot va sug‘urta tizimlari o‘rtasida integratsiya yetarli emas.	Elektron hujjat aylanishi, ma’lumotlar almashinuvi, foydalanuvchi huquqlari va axborot xavfsizligini tartibga solish.

***Manba**: muallif tomonidan O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi, budjet hisobi standartlari va xalqaro davlat sektori buxgalteriya amaliyoti asosida tuzilgan.*

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, hisob siyosatini takomillashtirish faqat buxgalteriya provodkalarini belgilash bilan cheklanmaydi. U moliyalashtirish manbalari, xarajat markazlari, zaxiralar, asosiy vositalar, ichki nazorat va raqamli tizimlarni o‘zaro bog‘laydigan kompleks boshqaruv hujjati sifatida ishlab chiqilishi kerak.

2025-yil uchun davlat budjeti muhokamalarida sog‘liqni saqlash sohasi uchun 41,3 trln so‘m mablag‘ yo‘naltirilishi ko‘zda tutilgani qayd etilgan. Bunday katta hajmdagi resurslar sharoitida davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosati moliyaviy intizom, shaffoflik va natijadorlikni ta’minlovchi asosiy ichki me’yoriy hujjatlardan biri bo‘lib qoladi.

Quyidagi rasmda davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini takomillashtirishda eng ustuvor yo‘nalishlar ko‘rsatilgan.

1-rasm. Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini takomillashtirish ustuvor yo‘nalishlari

Manba: *muallif tomonidan mavzu doirasida ishlab chiqilgan tahliliy ma’lumotlar asosida tuzildi.*

Rasm ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, moliyalashtirish manbalari, xarajatlar hisobi va raqamli integratsiya eng yuqori ustuvorlikka ega. Chunki aynan ushbu yo‘nalishlar davlat tibbiy sug‘urtasi sharoitida xizmat hajmi, xarajatlar va natijadorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatib beradi.

Hisob siyosatini yangilashda tashkilot rahbariyati, bosh buxgalter, iqtisodchi, ichki audit xizmati, ombor mudiri, xaridlar bo‘yicha mas’ullar va tibbiy bo‘limlar rahbarlari ishtirok etishi lozim. Chunki hisob siyosati amaliy jarayonlarga mos kelmasa, u moliyaviy hisobotni yaxshilamaydi va xatoliklarni kamaytirmaydi.

Amaliy jihatdan davlat tibbiyot tashkilotining hisob siyosati quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo‘lishi maqsadga muvofiq: umumiy qoidalar, buxgalteriya hisobini tashkil etish, moliyalashtirish manbalari hisobi, xarajatlar hisobi, zaxiralar hisobi, asosiy vositalar hisobi, pullik xizmatlar hisobi, debitorlik va kreditorlik qarzlari, inventarizatsiya, ichki nazorat, elektron hujjat aylanishi va hisobotlar.

Hisob siyosatini har yili qayta ko‘rib chiqish ham muhimdir. Qonunchilikdagi o‘zgarishlar, moliyalashtirish mexanizmlari, yangi axborot tizimlari, klinik protokollar, davlat xaridlari talablari va xalqaro standartlarga yaqinlashish jarayonlari hisob siyosatiga o‘z vaqtida kiritilishi kerak.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini takomillashtirish sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy shaffoflik, budjet intizomi, xizmatlar tannarxini aniqlash va resurslardan oqilona foydalanishning muhim sharti hisoblanadi.

2025-yildan davlat tibbiy sug‘urtasi mexanizmlarining kengayishi tibbiyot tashkilotlari hisob siyosatida moliyalashtirish manbalari, ko‘rsatilgan xizmatlar, debitorlik qarzlari, xarajatlar markazlari va zaxiralar hisobini aniq belgilash zaruratini kuchaytirdi.

Eng dolzarb muammolar dori vositalari va tibbiy buyumlar hisobi, xarajatlarni xizmat turlari kesimida tahlil qilish, asosiy vositalar samaradorligini baholash, elektron tizimlar integratsiyasi va ichki nazorat mexanizmlarining yetarli darajada ishlamasligi bilan bog‘liq.

Hisob siyosati xalqaro davlat sektori buxgalteriya standartlari, milliy budjet hisobi qoidalari va sog‘liqni saqlash sohasidagi moliyalashtirish islohotlariga moslashtirilsa, tibbiyot tashkilotlarida boshqaruv qarorlari uchun ishonchli axborot shakllanadi.

Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosati doimiy yangilanadigan, raqamli tizimlar bilan bog‘langan va ichki nazorat bilan qo‘llab-quvvatlangan amaliy hujjatga aylanishi lozim.

Takliflar:

1. Har bir davlat tibbiyot tashkilotida hisob siyosatini moliyalashtirish manbalari, xizmat turlari va xarajat markazlari kesimida qayta ishlab chiqish lozim.

2. Davlat tibbiy sug‘urtasi mablag‘lari bo‘yicha ko‘rsatilgan xizmatlar, talabnomalar, tasdiqlangan to‘lovlar va debitorlik qarzlarini analitik hisobda alohida yuritish kerak.

3. Dori vositalari va tibbiy buyumlar hisobida seriya raqami, yaroqlilik muddati, ombor-bo‘lim harakati va sarfni tasdiqlash bo‘yicha elektron nazoratni joriy etish maqsadga muvofiq.

4. Tibbiy uskunalar bo‘yicha yagona elektron reyestr yuritish, unda qiymat, amortizatsiya, ta’mirlash, kafolat muddati va foydalanish ko‘rsatkichlarini aks ettirish zarur.

5. Xarajatlarni faqat iqtisodiy tasnif bo‘yicha emas, balki bo‘limlar, xizmat turlari, moliyalashtirish manbalari va klinik yo‘nalishlar kesimida tahlil qilish tizimini joriy etish kerak.

6. Hisob siyosatiga ichki nazorat matritsasi, inventarizatsiya grafigi, mas’ul shaxslar vakolati va elektron hujjat aylanishi tartibini kiritish lozim.

7. Buxgalteriya, g‘aznachilik, davlat xaridlari, ombor, kadrlar va tibbiy axborot tizimlari o‘rtasida integratsiyani kuchaytirish hisob siyosatining alohida bo‘limi sifatida belgilanishi kerak.

8. Bosh buxgalterlar va moliya xodimlari uchun davlat tibbiy sug‘urtasi, IPSAS, budjet hisobi, xarajatlar tahlili va raqamli hisobot bo‘yicha muntazam malaka oshirish kurslarini tashkil etish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ-404-son, 2016-yil 13-aprel.
2. O‘zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi. – Toshkent, 2013.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-sentabrdagi PQ-311-son qarori. Davlat tibbiy sug‘urtasi mexanizmlarini joriy etishga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-maydagi PF-88-son Farmoni. Respublikada sog‘liqni saqlash tizimini va aholiga tibbiy xizmat ko‘rsatish tamoyillarini takomillashtirish orqali sohani isloh qilishni izchil davom ettirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.
5. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2010-yil 17-dekabrdagi 105-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan “Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi yo‘riqnoma, ro‘yxat raqami 2169.

6. O‘zbekiston Respublikasi budjet hisobining standarti (3-sonli BHS) “Budjet hisoboti”, ro‘yxat raqami 3124, 2019-yil 18-yanvar.
7. O‘zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standarti “Hisob siyosati va moliyaviy hisobot”.
8. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi. 2025-yil Davlat budjeti loyihasida sog‘liqni saqlash sohasi uchun ajratiladigan mablag‘lar bo‘yicha axborot. – Toshkent, 2024.
9. IPSASB. Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements. – New York: IFAC, 2025.
10. IFAC. Global Public Sector Shift to Accrual Accounting Steadies. – New York, 2025.